

*I.I. Крилова,
аспірантка
(Академія адвокатури України)
(Науковий керівник професор В.Г. Гончаренко)*

Верховенство права і принцип розподілу влади в Україні

Ключові слова: *верховенство права, принцип розподілу влади, функції державної влади.*

Словник з прав людини під терміном “верховенство права і закону” (*Rule of law*) розуміє прихильність влади та громадян до законів і норм діючого державного та міжнародного права [13].

Принцип верховенства права в Україні встановлено частиною першою статті 8 Конституції України, але ця стаття не дає визначення самого поняття “верховенство права” [5].

Американський науковець Джон Н. Мур під принципом верховенства права розуміє: уряд є підконтрольним народу та існує для нього; поділ влади та принципи взаємозв’язку між законодавчою, виконавчою й судовою владою; представницька демократія, процедурні й істотні обмеження щодо урядових дій, спрямованих проти окремих осіб (захист особистої свободи та федералізм; судовий розгляд незалежною та неупередженою системою судових органів як центральним механізмом втілення конституційних законів у життя [1].

Конституційний Суд України в своєму рішенні від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 тлумачить поняття “верховенство права” як “панування права в суспільстві”. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовчу діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті

передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права Конституційний Суд України називає те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об’єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України [10].

Як відомо, ст. 6 Конституції України закріплено, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Конституція України також надає чітке визначення кожної з гілок влади [5].

Так, законодавча влада — це делегована народом своїм представникам у парламенті (Верховній Раді України) державна влада, що має виключне право приймати закони. Закони повинні прийматися на основі Конституції України, відповідати їй, бути правовими (відповідно до принципу верховенства права).

Виконавча влада — це влада, що має право безпосереднього управління державою. Носієм цієї влади в масштабах усієї країни є уряд, який забезпечує виконання

законів та інших актів законодавчої влади, є відповідальним перед нею, підзвітним і підконтрольним їй.

Судова влада — незалежна влада, що охороняє право, виступає арбітром у спори про право, відправляє правосуддя. Роль судової влади полягає у стримуванні двох інших гілок влади в рамках права і конституційної законності шляхом здійснення конституційного нагляду і судового контролю за ними. Судова влада є гарантом забезпечення принципу верховенства закону у разі його порушення. Суд, здійснюючи правосуддя, на засадах верховенства права забезпечує захист гарантованих Конституцією України та законами прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави, що закріплено ст. 2 Закону України “Про судоустрій України” [3].

Отже, реалізація принципу верховенства права є тісно пов’язаною із принципом розподілу влади.

Враховуючи зазначене та дотримуючись “букви закону”, залишається незрозумілим правовий статус таких інститутів як інститут президента та інститут прокуратури.

Президент України, формально не входить до жодної з гілок державної влади, хоча як глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, він має компетенцію у всіх сферах влади.

Прокуратура України, яка становить державну, єдину, централізовану, багатофункціональну систему, також не входить до жодної з визначених Конституцією гілок державної влади. Її статус та роль у державі визначаються цілями і задачами її діяльності, повноваженнями та ефективністю, хоча ні конституційні норми, присвячені прокуратурі України, ні Закон України “Про прокуратуру” не дають відповіді на питання, до яких же органів державної влади України необхідно віднести прокуратуру [4].

Проблема визначення місця президента та прокуратури в державному механізмі існує протягом багатьох років та загострюється у зв’язку із вимогами привести

діяльність цих державних інститутів у відповідність із Конституцією та міжнародними зобов’язаннями України. Це надає науковцям підґрунтя для дискусій, в яких вони, прагнучи підкреслити самостійність і винятковість своєї позиції щодо правового статусу цих інститутів, використовують різні шляхи для визначення однакових по суті понять.

В науці існує класифікація органів державної влади за певними критеріями. На нашу думку, визначальною ознакою для поділу влади є функціональна ознака, тобто за змістом діяльності органів державної влади.

Так, С.Л. Лисенков за змістом діяльності органів державної влади поділяє їх на законодавчі, виконавчі та органи правосуддя [8, 87]. А.М. Колодій та В.В. Копейчиков визначають органи законодавчої влади, органи виконавчої влади, органи судової влади та контрольні-наглядові органи [6, 90]. П.М. Рабінович розрізняє органи законодавчої влади, глава держави, органи державного управління (виконавчої влади), судові органи, органи контрольні-наглядові [9, 54].

Щодо змісту ч. 1 ст. 6 Конституції України, то науковці розуміють це положення по-різному, наприклад, В.М. Косюта, В.В. Сухonos, В.Я. Тацій вважають, що поділ влади не є беззастережною вказівкою і не виключає можливість існування інших самостійних інститутів влади [7, 16; 11, 10; 12, 27]. В той же час В.Г. Гончаренко зазначає, що конституційний принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову є вичерпним, про що свідчить сполучник “та” (ця позиція також відповідає принципу верховенства права та верховенства закону), а “реалізація влади вимагає функціонального розмежування. Поділяється не влада, а функції її здійснення” [2, 21].

Якщо виходити з цієї позиції, яку ми підтримуємо, то визначений поділ функцій державної влади не виключає здійснення в системі управління державою функцій, які прямо не можуть бути віднесені ні до законодавчої, ні до виконавчої, ні до судової влади, а саме функцій влади, а не її гілок.

Виходячи із зазначеного, В.Г. Гончаренко пропонує доповнити існуючий перелік, який слід розуміти не як окремі влади, а саме як функції єдиної влади, установчою і контрольною функціями (цілком значущими є також інформаційна, організаційно-господарська і виховна функції влади). Тоді можна буде побачити, що, наприклад, президент і прокуратура мають владні повноваження, чого не можна сказати за існуючої редакції ст. 6 Конституції [2, 21].

У сукупності основні принципи права закріплюються в Основному Законі України — Конституції України і гарантують громадянам України їхні права і свободи. Саме принцип верховенства права наповнює реальним змістом закріплене у Конституції положення про те, що Україна є правовою державою, тобто державою, що підкоряється праву.

Список літератури:

1. *Андрущук С.* Принцип верховенства права: визначення, співвідношення із суміжними поняттями, особливості законодавчого закріплення і реалізації // Юридичний журнал, 2005, № 11.
2. *Гончаренко В.Г.* Концептуальні питання правової реформи в Україні // Вісник Академії адвокатури України, 2006, № 5.
3. Закон України від 7 лютого 2002 р. № 3018 “Про судоустрій України” // Офіційний вісник України, 2002, № 10. — Ст. 441.
4. Довідник прокурора: законодавчі та відомчі акти з питань прокурорської діяльності / Відп. ред. *І.В. Дріжчаний*. — К.: Воля, 2003.
5. Конституція України. Офіційне видання. — Київ, 2006.
6. *Копейчиков В.В., Колодій А.М., Лисенков С.Л.* Загальна теорія держави і права. Навч. посіб. — К.: Юрінком Інтер, 2002.
7. *Косюта В.М.* Прокурорська система України в умовах демократичного суспільства. — Одеса: Юрид. літ., 2002.
8. *Лисенков С.Л.* Загальна теорія держави і права. Навч. посіб. — К.: Юрисконсульт, 2006.
9. *Рабінович П.М.* Основи загальної теорії права та держави. Навч. посіб. Вид. 6-е. — Харків: Консум, 2002.
10. Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 // Офіційний вісник України, 2004, № 45. — Ст. 2975.
11. *Сухонос В.В.* Місце прокуратури в системі органів державної влади України, її розвиток та правове забезпечення гарантій діяльності // Право України, 2000, № 6.
12. *Тацій В.Я.* Прокуратура в системі поділу влад // Вісник прокуратури, 1999, № 2.
13. <http://www.biometrica.tomsk.ru> Словник з прав людини.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается принцип верховенства права: понятие и соотношение с принципом разделения власти в Украине.

SUMMARY

The article scrutinizes the principle of the superiority of law: notion and correlation with the power division in Ukraine.

Рекомендовано кафедрою кримінального процесу та криміналістики

Подано 17.01.08